

Demonstrace v roce 1989 z pohledu Veřejné bezpečnosti a polská inspirace Pohotovostního pluku VB ČSR¹

► **Josef Vávra**

Události předcházející pádu komunistického režimu v našich zemích stále patří mezi badatelsky i společensky oblíbená a zajímavá témata. Díky práci historiků i novinářů jsou již známé pohledy na poslední měsíce existence socialistického Československa jak Státní bezpečnosti, tak zástupců disentu.² Stranou zájmu však většinou stojí role Veřejné bezpečnosti (VB) a její hodnocení událostí roku 1989. Tato studie se pokouší provést sondu do pohledu veřejnobebezpečnostních sil na tuto problematiku.

Nastiňme nejprve obecný rámec situace. Až do poloviny roku 1988 byla vnitřní bezpečnostní situace Československa z pohledu komunistického režimu považována za poměrně klidnou. Aktivity disentu se omezovaly převážně na letákové akce a budování informačních kanálů, ale nedocházelo k pořádání akcí, do nichž by se zapojil větší počet lidí (zejména ve formě pochodů či demonstrací). Změnu tohoto stavu signalizovaly akce, které se navázaly na „citlivá“ výročí – 21. srpna a 28. října, na nichž se sešlo několik tisíc lidí vyjadřujících nesouhlas s politikou KSČ, což donutilo bezpečnostní složky použít i technické prostředky (vodní děla, obrněné transportéry) k rozehnutí shromáždění. Přeměna aktivit disentu z konspiračních na konfrontační byla pro režim do jisté míry nepřijemnou novinkou, ačkoliv měl k dispozici informace o zesílení protirežimních aktivit jak ze zahraničí, tak i v disentu.³ V reakci na to byla

-
- 1 Studie byla přednesena jako příspěvek na konferenci „Bezpečnostní složky a pád komunistického režimu“ konané ve dnech 11.–12. listopadu 2009 v Praze.
 - 2 Např. PITHART, Petr: *Devětaosmdesátý: vzpomínky a přemýšlení: krédo*. Praha 2009; SUK, Jiří et al.: *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985–1990*. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny č. 33, 1999; SUK, Jiří: *Labyrintem revoluce – Aktéři, zápletky a křížovky jedné politické krize (Od listopadu 1989 do června 1990)*. Český Těšín 2003; ŽÁČEK, Pavel: *Operační štáby generála Lorence v letech 1988–1989: Krizový management FMV v akci*. In: *Securitas Imperii 4*, Praha 1998, s. 7–62; *Listopad '89 z pohledu StB*. In: *Securitas Imperii 5*, Praha 1999, s. 191–220; *Denní situační zprávy StB*. In: *Securitas Imperii 6*, Praha 2000.
 - 3 Např. dokument z provenience Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ z Archivu bezpečnostních složek (dále jen ABS), přír. č. 2478/94, bal. 24, Hlavní tendence a zaměření buržoazní propagandy v roce 1988, čj. 1-IV/VP/89 nebo zpráva předložená federálním ministrem vnitra Vratislavem Vajnarem 23. září 1988 předsednictvu ÚV KSČ (SUK, Jiří et al.: *Chronologie zániku komunistického režimu*, s. 39).

urychleně přijata opatření, která měla umožnit se s novou situací vyrovnat.⁴ Další demonstrace, která se konala ke Dni lidských práv 10. prosince 1988 v Praze, byla sice povolena, ale místo jejího konání bylo úřady přesunuto z Václavského náměstí na Škroupovo a obě „hlavní“ pražská náměstí (tj. Václavské a Staroměstské) byla důkladně strážena VB, aby nedošlo k přenesení demonstrace do citlivé oblasti historického centra Prahy.⁵

Vlastním jádrem zaměření této statě bude hodnocení zásahů veřejnobezpečnostních složek vůči demonstracím v Praze od ledna do počátku listopadu 1989 z pohledu v nich zúčastněných útvarů VB.⁶ Ještě před vlastním rozbohem hodnocení působení bezpečnostních složek je třeba osvětlit, proč se článek zaměřuje pouze na demonstrace, které proběhly v Praze. Bezpečnostní složky i vedení KSČ považovaly události v Praze za klíčové pro celkový vývoj v ČSSR a soustředily sem také největší pozornost a síly represivního aparátu. Průběh protirežimních vystoupení v průběhu roku 1989 jim dal zcela za pravdu. Autor se pokusil shrnout demonstrace proběhlé od ledna do 16. listopadu 1989 na území ČSR do dvou grafů – podle jejich počtu a podle celkového počtu lidí, kteří se jich zúčastnili (obr. 1, 2).⁷ Na nich lze jasně vidět, že Praha a události v ní měly skutečně naprosto zásadní význam pro dění v celé republice v obou sledovaných aspektech.

K první demonstraci a střetu mocenských složek s lidmi v roce 1989 došlo dne 15. ledna. Režim si byl vědom aktivit disentu, který chtěl využít výročí protestního upálení Jana Palacha a na období 15.–22. ledna chystal sérii vystoupení.⁸ K jejich

-
- 4 Jako reakci na srpnové nepokoje přijal 20. 10. 1988 Národní výbor hl. města Prahy vyhlášku o doplnění zásad ochrany památek (č. usnesení 10/6/P), která v centru Prahy umožňovala pořádat hromadné společenské akce pouze organizacím sdruženým v Národní frontě. Krajská správa Sboru národní bezpečnosti (dále jen KS SNB) Prahy a Středočeského kraje na základě zkušeností s těmito demonstracemi volala po užší spolupráci s mimopražskými KS SNB při zpravodajských a preventivních opatřeních (polovina účastníků demonstrací měla totiž mimopražské bydliště). Dále byla pocítována potřeba přepracovat typové plány zásahů v centru města vzhledem k velkému počtu obchodů, restaurací, složitému terénu, přítomnosti městské dopravy a značnému pohybu „nezainteresovaných“ osob v tomto prostoru. Správa požadovala zvýšení počtu příslušníků Školního pohotovostního oddílu Městské správy VB (dále jen MS VB) Praha a Správy VB Praha, a dále vyčlenění jedné roty Pohotovostního pluku VB Ministerstva vnitra a životního prostředí ČSR (dále jen PP VB ČSR) denně k okamžitému použití v případě potřeby atd. (Viz ABS, příř. č. 2478/94, bal. 24, Vyhodnocení zkušeností z likvidace protispolečenského vystoupení dne 28. 10. 88 na Václavském a Staroměstském náměstí v Praze, čj. KS-0662/01-88).
 - 5 Podrobněji viz ABS, příř. č. 2478/94, bal. 24, Informace o průběhu bezpečnostních opatření dne 10. 12. 1988, čj. KS-699/01-88.
 - 6 Všechny dále zmíněné informace pocházejí z nezpracovaných dokumentů provenience MVŽP ČSR, Správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje, MS VB Praha a PP VB ČSR, uložených v ABS.
 - 7 U druhého grafu není v případě Prahy zahrnuta demonstrace ze 17. 11. 1989, jinak by se zde uvedený počet osob zdvojnásobil.
 - 8 Bezpečnostní složky znaly termíny a místa jednotlivých plánovaných shromáždění, hlavní organizátory a připravovaný program akcí; průběžně monitorovaly jejich přípravu. Ještě před započe-

zvládnutí bylo vyhlášeno Mimořádné bezpečnostní opatření⁹ (dále jen MBO) PALACH. V těchto dnech došlo celkem k pěti střetům VB s demonstranty, při nichž zásahové jednotky použily také vodní děla a eskortní vozidla, která vyvážela demonstranty na vytypovaná místa za Prahou, kde je vysazovala. Dle hodnocení VB byla atmosféra na demonstracích napjatá, k čemuž přispívaly řádově tisíce přihlížejících občanů, kteří dodávali demonstrantům odvalu a ztěžovali zásahy pohotovostních jednotek. Celkově však hodnotily bezpečnostní složky své vystoupení poměrně kladně:

„Opatření na Václavském a Staroměstském náměstí bylo organizačně velmi dobře zvládnuto. Velmi dobře lze hodnotit součinnost s jednotkami LM¹⁰ a jejich samotnou účast při zákrocích proti účastníkům protispolečenského vystoupení, kdy příslušníci LM prokázali svou aktivitu a akceschopnost. [...] Pozitivně lze rovněž hodnotit, že se podařilo včas izolovat hlavní organizátory protispolečenského vystoupení, a tak chyběla účastníkům vůdčí osobnost.“¹¹

Velký počet účastníků demonstrací znamenal tedy komplikace pro zásahové složky a ukázal potřebu úpravy taktiky zásahů. V průběhu zásahu se vyskytlo hned několik taktických chyb, ale hlavní problém se ukazoval v potřebě nasazení velkého množství příslušníků na jednom místě, a zejména pak v jejich vybavení:

„[...] pořádkové jednotky disponují nedostatečným technickým vybavením pro rychlou a účinnou likvidaci hromadných protispolečenských vystoupení. K vážnější situaci by mohlo dojít, kdyby se hromadná protispolečenská vystoupení vyskytla ve větším rozsahu nebo na několika místech současně, případně v krajských nebo jiných velkých městech, kde technické vybavení je ještě na nižší úrovni.“¹²

Šlo především o nedostatek jednak přenosné spojovací techniky schopné zajistit průběžné spojení mezi jednotkami rozmístěnými na velké ploše, a jednak o záznamovou techniku pro zachycení průběhu zásahů, hlavních organizátorů a aktivistů na demonstracích – zejména směrové mikrofony, magnetofony, videokamery. Dále se objevila potřeba většího počtu ochranných štítů, granátometů, speciální automobilní techniky apod. Po provedené analýze měly být požadavky ministerstva vnitra v tomto směru specifikovány a uplatněny.¹³

Prorežimní oslavy „Vítězného února“ proběhly roku 1989 bez očekávaných významnějších problémů a incidentů, takže další možnost demonstrace nastala protirežimní opozici dne 1. května. Operativním složkám se již předem podařilo získat informace

tím akcí, 10. ledna 1989, o tom všem informuje federální ministr vnitra František Kincl svého českého rezortního kolegu Václava Jirečka (ABS, přír. č. 2478/94, bal. 24, Informace o připravovaných akcích Charty 77 ve dnech 15. 1.–25. 1. 1989, čj. VO-006/01-89).

9 O povaze a typech MBO podrobněji viz ŽÁČEK, Pavel: *Operační štáby generála Lorence v letech 1988–1989: Krizový management FMV v akci*. Securitas Imperii 4, Praha 1998, s. 10–12.

10 Tj. Lidových milicí.

11 ABS, přír. č. 2478/94, bal. 24, Informace o průběhu bezpečnostního opatření ve dnech 13.–15. 1. 1989, čj. KS-40/01-89.

12 ABS, přír. č. 2478/94, bal. 24, Informace, čj. VO-41-6/01-89.

13 Otázka vybavení a posílení pohotovostních sil a PP VB byla posléze řešena i dále v průběhu roku, viz níže.

o připravované aktivitě disentu, bylo tedy znovu vyhlášeno MBO. Zásah proběhl k nastrosté spokojenosti Bezpečnosti, když se skupinu demonstrantů podařilo izolovat od hlavního průvodu a posléze ji rozptýlit do okolí Václavského náměstí bez nutnosti použití „mírnějších prostředků“. Pozitivně bylo hodnoceno, že se od počátku zdařilo zajistit operativní kontrolu nad většinou tzv. nepřátelských skupin, což umožnilo nejen získávat přehled o jejich záměrech, ale i včas provádět preventivní opatření. Nejúčinnější metodou se ukázala být izolace organizátorů protispolečenského vystoupení – absence organizátorů usnadnila zákrok SNB, neboť „[...] shromážděná skupina bez svých vůdců postrádala agresivitu a nedokázala vyvolat davovou psychózu.“¹⁴ Kritizováno bylo naopak provádění preventivních pohovorů, protože „[...] ve většině případů šlo o zatvrzelé antisocialistické elementy, mající již s touto metodou dlouhodobé zkušenosti a nevzbuzuje v nich respekt.“¹⁵

Bylo rovněž poukazováno na chyby při provádění uzávěry Václavského náměstí, totiž na nevhodné a nerovnoměrné rozmístění zásahových oddílů kolem náměstí a přílišnou zdoluhavost a nerovnoměrnost zákroků. Při zásahu se negativně projevila také malá zkušenost velitelů při řízení vzniklých situací a chybné bylo i pozdní využití příslušníků Odboru zvláštního určení (dále jen OZU)¹⁶. Objevily se též nedostatky v dokumentaci činnosti předvedených osob a zásadní byly problémy s rádiovým kontaktem – všechny stanice byly totiž na jednom kanálu a docházelo k zahlušení; nadto řadě operativních příslušníků působících ve shromážděném davu chyběly radiostanice (byl jich nedostatek). Problémem pro operativní složky byla nemožnost tichého provozu radiostanic a z toho vyplývající jejich nevhodnost pro použití právě u operativních pracovníků v davu. Zmíněn byl i nedostatek eskortních vozidel pro zasahující síly.¹⁷

Městská správa VB Praha vypracovala na základě zkušeností s tímto květnovým zásahem návrh provádění zákroků při bezpečnostních opatření, a to ve třech základních variantách.

V první měli situaci řešit pouze příslušníci SNB vlastními silami, do plánu bezpečnostních opatření (dále jen BO) se měla zapracovat možnost dílčích uzávěr Václavského náměstí; jeho úplná uzávěra měla být řešena lépe rozmístěnými zálohami. Do zásahu měly být rovněž zapojeny úderné skupiny s takovou dotací sil, aby nebyl oslabován počet příslušníků v úseku, jak k tomu docházelo při minulých zásazích. Měl se proto stanovit potřebný počet příslušníků OZU s konkrétními úkoly a podřídit je po dobu zásahu velení MS VB. Správa také navrhovala zajistit dostatečný počet eskortních vozidel, včetně radiostanic (konstatován nedostatek Avií na S SNB Praha). S tím souvisí i nutnost rozdělit rádiovou síť do více kmitočtů pro zvětšení její

14 ABS, přír. č. 2654-2664/95, bal. 6, Vyhodnocení BO k zajištění klidu a veřejného pořádku v době příprav a průběhu oslav Svátku práce v roce 1989, čj. KS-0271/01-89, str. 4.

15 Tamtéž.

16 Jsou to příslušníci tzv. červených baretů, kteří se posléze nechvalně proslavili brutalitou při zásahu na Národní třídě 17. listopadu 1989.

17 Tamtéž, s. 8–9

kapacity, upravení současné radiotechniky pro odposlech na sluchadla a vybavení příslušníků operativy dostatečným množstvím radiostanic pro skrytý radioprovoz.

Druhá varianta zásahu předpokládala, že při potřebě většího počtu zasahujících sil měli být k silám SNB nasazeni také příslušníci Lidových milicí, kterým měli asistovat pořadatelé svolané akce. Jako předpoklad pro úspěšný zásah navrhovala MS VB dát do souladu rozdělení prostoru Václavského náměstí a s tím úkoly pro všechny složky, zajistit jednotné velení zúčastněných jednotek určenými styčnými pracovníky SNB, milicí a armády, přičemž v průběhu zásahu měly přejít součinnostní složky pod velení velitelů úseků SNB.

Nejtvrdíší třetí varianta zásahu již předpokládala nutnost nasazení příslušníků Pohotovostního pluku VB s plným vybavením, včetně vodních děl a obrněných transportérů.¹⁸

Ministr vnitra ČSSR Kincl, po zkušenostech z těchto shromáždění a na základě zmíněného návrhu MS VB, nařídil zřizovat pro realizaci bezpečnostních opatření jednotný velící štáb, ve kterém by byly zastoupeny všechny zúčastněné síly, a provádět instruktáže pro velící i řadové příslušníky SNB, milicí a armády.¹⁹

Na počátku června se konalo šest shromáždění čítající několik desítek osob u činského velvyslanectví, jako protest proti masakru na pekingském náměstí Nebeského klidu. Veřejná bezpečnost řešila tyto akce prováděním perlustrací účastníků, některé z nich také předvedla k podání vysvětlení na obvodní oddělení VB. Konec června a červenec byl pak ve znamení pravidelných shromáždění lidí ve Stromovce, kdy se pochodem protestovalo proti chystané stavbě rychlostní silnice přes Stromovku. Bezpečnost se většinou spokojila s monitorováním těchto akcí, jen několik neaktivnějších organizátorů předvedla na oddělení.

Srpen přinášel již tradičně rizikové období výročí „internacionální pomoci“ vojsk Varšavské smlouvy. Pro udržení klidu bylo vyhlášeno MBO SRPEN. Již od 17. srpna probíhaly perlustrace osob zdržujících se na Václavském náměstí, k hlavnímu střetu pak došlo 21. srpna, kdy pořádkové jednotky rozehnaly shromáždění asi tisícovky demonstrantů. Své působení bezpečnostní složky viděly zpětně ve velmi dobrém světle: „*Srpen je nelegálními strukturami hodnocen jako jejich prohra*“,²⁰ praví zápis z jednání operačního štábu FMV dne 12. října. Velmi dobře byla hodnocena celá příprava MBO –byly provedeny součinnostní dohovory jednotlivých zúčastněných složek (vyjma vojsk MV a PS) a taktické porady. Operativní součásti provedly předem rozkladná opatření a izolovaly hlavní organizátory,²¹ dále byla vedena ofenzivní

18 Tamtéž, s. 9–11.

19 ABS, přír. č. 2654-2664/95, bal. 6, Rozhodnutí ministra vnitra ČSSR k „Vyhodnocení BO k zajištění klidu a veřejného pořádku v době příprav a průběhu oslav Svátku práce v r. 1989“, čj. KS-605/01-89.

20 ABS, přír. č. 2632-2653/95, bal. 107, Záznam z jednání operačního štábu FMV ze dne 12. 10. 1989, s. 7.

21 Hlavním organizátorům připravované akce byly oznámeny výstrahy a varování před účastí, popřípadě byli preventivně vzati do vazby (ABS, přír. č. 2676/95, bal. 2, Vyhodnocení souboru opatření, přijatých v období MBO k zajištění klidu a veřejného pořádku u příležitosti 21. výročí internacionální pomoci vojsk států Varšavské smlouvy Československu, čj. OV-00124/S-89, s. 7).

propagandistická kampaň ve sdělovacích prostředcích a byl zamezen vstup občanům Maďarska, Polska a Itálie mířícím do Prahy na demonstraci.²² Jako slabina se projevila malá znalost prostředí v krajích (demonstrací se znovu zúčastňovalo mnoho mimopražských). Další slabinou byla neúčinnost rozkladných opatření „operativců“ působících v davu,²³ taktické chyby zasahujících pořádkových jednotek (zapříčinily nutnost dodatečných zásahů proti skupinám demonstrantů) a opětovné problémy s rádiovým kontaktem (všechny velitelské kanály byly na jedné frekvenci a došlo k jejímu přetížení).²⁴

Začala také skřípat spolupráce PP VB a příslušníků Správy SNB Praha (dále jen Správy) – v okamžiku nástupu Pohotovostního pluku považovali příslušníci Správy svůj úkol za splněný a dále se v zákroku neangažovali.²⁵ Velitel PP VB proto ve svých připomínkách k bezpečnostnímu opatření žádal, aby pro příště síly Správy přecházely při zákrocích pohotovostních jednotek (PJ) do podřízenosti velitele PJ VB, a nadhodil také otázku vydání nových služebních předpisů pro PJ VB.²⁶ Za potřebné se považovalo přehodnotit některá ustanovení Nařízení ministra vnitra ČSSR 9/82 (Úkoly bezpečnostních složek při MBO), aby byla možnost využít sil Lidových milicí a Pohraniční stráže i při nižším stupni MBO.²⁷ Zmíněna byla také nutnost vhodného označení příslušníků OZU pro rozkladné opatření v davu, aby nedocházelo k jejich napadání zásahovými jednotkami, a dále nezbytnost zařadit radiostanice BOUŘE do výbavy PJ VB, neboť megafony a výstražná rozhlasová zařízení na autech SNB jsou již při tak velkém shromáždění lidí málo účinná.²⁸

Pokus o další demonstraci (tzv. svatováclavskou bouři) se odehrál 28. září, kdy se skupina asi 200 lidí shromáždila na Václavském náměstí u sochy sv. Václava, a později ještě další před obchodním domem Družba, zpívala svatováclavských chorál a skandovala různá hesla. Obě skupiny byly rozrušovány perlustracemi a druhá pak rozptýlena zásahem pohotovostních sil VB. Nedošlo však k žádnému závažnému incidentu a VB hodnotila celou akci jako rychlou a účinnou.²⁹

Posledním velkým protestním shromážděním před listopadem 1989 byla demonstrace dne 28. října 1989. Na Václavském náměstí se shromáždilo zhruba 3000 lidí, kteří „dohnali“ bezpečnostní síly k provedení zásahu, včetně použití vodních děl. Velitel PP VB v hlášení poté vyzdvihl rychlost zásahu a dobrou práci velitelů. Podle jeho

22 Tamtéž, s. 3–6

23 Tamtéž, s. 11.

24 ABS, přír. č. 2676/95, bal. 2, Vyhodnocení MBO-srpen 1989, čj. PP-0025/01-89, s. 4.

25 Tamtéž.

26 Tamtéž, Podněty a návrhy k vyhodnocení MBO k zajištění klidu a veřejného pořádku u příležitosti 21. výročí internacionální pomoci vojsk státu Varšavské smlouvy Československu – stanovisko velitele PP VB ČSR, čj. PP-0026/01-89, s. 2.

27 Tamtéž, Vyhodnocení souboru opatření přijatých v období MBO k zajištění klidu a veřejného pořádku u příležitosti 21. výročí internacionální pomoci vojsk státu Varšavské smlouvy Československu, čj. OV-00124/S-89, s. 11.

28 Tamtéž, s. 12.

29 ABS, přír. č. 3242-3251/99, bal. 1, Operační deník k BO SOCHA 28. 9. 1989, s. 64–72.

vyjádření neměla negativa zásadní vliv na úspěšnost zákroku a úkoly k obnovení klidu a veřejného pořádku byly beze zbytku splněny. Zdůraznil zejména včasné a rychlé uvedení sil do pohotovosti a obsazení míst zasahujícími jednotkami, velmi dobrou činnost velitelů i při operativních úkolech (dobrá místní znalost, přesuny jednotek, operativnost řízení zákroků), dobrý stav techniky, dynamické provádění zákroku, rozhodnost a aktivitu příslušníků PP VB a dobrou úroveň politickovýchovné práce, jež přispěla k zadržení exponentů Charty 77. Kritizoval však opětovnou nečinnost příslušníků MS VB Praha po nástupu sil PP VB, jež negativně působí na frekvenci i velitele PP VB.³⁰ Negativem byl i malý počet eskortních vozidel, nadto eskortní autobusy MS VB odmítaly převzít osoby, které neuposlechly výzvy k opuštění prostoru, ale jinak se neprovinily.³¹ Požadoval proto podrobněji stanovit součinnost příslušníků a zlepšit součinnost a koordinaci velitelů eskortních vozidel MS VB a PP VB, aby nedocházelo k přepřehování vozidel pluku, zatímco vozy MS VB byly nevytíženy.³² Poukázal rovněž na přetíženost rádiové sítě, přičemž vyjádřil podezření, že vysílání mohlo být monitorováno protivníkem – jako řešení navrhl maskování hovorů a využívání kódů typických činností.³³ Nevhodně byly podle něj umístěny přenosné zátarasy v okolí Václavského náměstí; měly by být využity hlavně ve větších ulicích ústících na Václavské náměstí. Navrhoval možnost využití obrněných transportérů³⁴ jako zátarasu při uzávěru některých ulic.³⁵ Náčelník pořádkové služby MS VB Praha se zasazoval o využití vrtulníku FMV ke sledování pohybu davu.³⁶ Celkově je vyznění zpráv o této demonstraci nejkritičtější ze všech zde zmíněných.

Kromě přímých hodnocení zásahů se v dokumentech složek VB v průběhu roku 1989 objevují i opakované požadavky na doplnění technického a početního vybavení zásahových jednotek. Již koncem ledna zamítla Ekonomická správa MV ČSR žádost o doplnění materiálně technického zabezpečení pražských pohotovostních útvarů; byla vyčíslena na 20 milionů FCO³⁷ a 35 milionů Kčs, neboť by došlo k ohrožení obnovy materiálně technického zabezpečení u ostatních útvarů SNB.³⁸

30 Vytýkal jim zejména neprovádění kontrol ve vymezeném prostoru, nevykazování lidí a nezapojení se do pořádkové činnosti. (ABS, přír. č. 2676/95, bal. 1, Vyhodnocení MBO v říjnu 1989, čj. PP-0659/0-89, s. 4–6).

31 Tamtéž, s. 5.

32 Tamtéž.

33 Tamtéž, s. 4 a 6.

34 Konkrétně šlo o transportéry typu OT-64.

35 Tamtéž, s. 5.

36 ABS, přír. č. 2292-2313/93, bal. 15, Připomínky k dosavadní organizaci a průběhu MBO MOSTY, čj. VB-567/PS-89, s. 1.

37 Franco (vyjadřuje hodnotu dováženého zboží v měně, včetně nákladů na dopravu na smlouvené místo).

38 ABS, přír. č. 2478/94, bal. 24, Stanovisko k materiálně technickému zabezpečení PJ VB – ekonomický rozbor, čj. VO-41-10/01-89. Ministerstvo tehdy zvažovalo nákup 25 nových Avii v různém provedení, 18 vodních děl Jelcz, 3 autobusů, videotechniky, vrhačů ručních granátů, pevných zátaras, ochranných vest a rozhlasových zařízení.

Od ledna se také řešila otázka navýšení sil a vybavení PP VB. Návrh byl posléze schválen až 28. září 1989 s tím, že v období od září 1990 do prosince 1991 dojde k navýšení počtu příslušníků PP VB o 150, a to z řad vojenských branců.³⁹ Prošel i návrh na zakoupení 150 kusů lehkých ochranných vest z USA (přes švýcarskou firmu, neboť na toto zboží bylo uvaleno embargo) pro PP VB a PJ S SNB a na nákup 1000 kusů upravené hokejové výzbroje (jako ochranných prostředků při fyzickém napadení) pro příslušníky ostatních pohotovostních jednotek.⁴⁰ Mělo se za to, že takto navýšené síly a prostředky PP VB budou postačovat k vyrovnání se s narůstajícím počtem masových demonstrací.

Pohotovostní pluk VB se tváří v tvář stále vzrůstajícímu počtu protirežimních demonstrací nezabýval jen otázkou dostatečného materiálního zabezpečení pořádkových sil, ale rovněž nutností změny svého celkového působení a taktiky zásahů.

V únoru 1989 se konala porada štábu velitele PP VB, na níž byla mj. řešena otázka výcviku a vybavenosti pluku. Bylo zde upozorněno na potřebu změn v normách, upravujících právě působení a taktiku zásahů PP VB. Činnost Pluku se řídila Rozkazem ministra vnitra č. 6/64, článek 6 („Zákroky hlídek VB a PJ“) a Nařízením ministra vnitra ČSSR č. 15/76 („Cvičební řád Pohotovostních jednotek“). Obě tyto normy byly v roce 1989 již zastaralé a nevyhovující. První z nich (Rozkaz MV č. 6/64) nepočítala se vznikem útvaru typu PP VB a s některými technickými prostředky,⁴¹ zatímco druhá neobsahovala nově používané taktické varianty zákroků.⁴² Náčelník operativy mjr. Hrbotický upozornil, že tento problém je řešen a propracován v polském materiálu, který je Pluku k dispozici a je z něj již čerpáno při výcviku taktických variant: blokáda od středu a do středu, okřídlený manévr se soustředěním skupiny v tzv. pytel a přechod z okřídleného manévru do svírajícího prstence.⁴³

Polským materiálem je příručka „Wskazówki pomocnicze do organizacji i prowadzenia działań przywracających naruszony porządek publiczny“, kterou si PP VB nechal kompletně přeložit pod názvem „Pomocné materiály pro organizaci a provádění úkolů k obnovení narušeného veřejného pořádku“.⁴⁴ Materiál vypracoval operační štáb Komendy głównej milicje obywatelskiej (polská obdoba Hlavního velitelství VB) na základě zkušeností z operací prováděných v letech 1980–1982, tedy v období

39 ABS, přír. č. 2632-2653/95, bal. 107, Návrh opatření v oblasti sil a prostředků SNB k zabezpečení úkolů ochrany klidu a veřejného pořádku v hl. m. Praze a Středočeském kraji, čj. FB-0026/PD-89, s. 6.

40 Tamtéž, s. 9.

41 Pohotovostní pluk VB byl zřízen až v roce 1970 jako reakce na velké demonstrace, vzniklé v souvislosti s událostmi kolem okupace vojsky Varšavské smlouvy v roce 1968 a v souvislosti s demonstracemi na jejich první výročí v roce 1969. RMV 6/64 nepředpokládal ještě nutnost zásahu proti mnohatisícihlavým protirežimním vystoupením.

42 ABS, přír. č. 2676/95, bal. 1, Zpráva pro poradu štábu velitele PP VB ČSR, konanou dne 23. 2. 1989, čj. PP-0158/0-89, s. 1.

43 Tamtéž, Porada štábu velitele PP VB ČSR, konaná dne 23. 2. 1989, diskuse k bodu 6, čj. PP-0175/SV-89.

44 Materiál byl veden na Pohotovostním pluku pod čj. PP-202/0-89 (uloženo v ABS, přír. č. 2676/95, bal. 1). Viz též obr. 3, 4.

polského stanného práva. Příručka obsahuje názornou a poměrně podrobnou instrukci plánování a taktického průběhu zásahů proti větším shromážděním lidí a demonstracím (viz ukázky 3, 4). Štáb velitele PP VB na jednání rozhodl, že za použití tohoto polského materiálu bude přistoupeno k vypracování návrhu novelizace výše uvedených norem, týkajících se pořádkových jednotek a nový předpis bude nazván „Organizace pořádkových jednotek VB, metodika jejich výcviku a zásahu“.⁴⁵ V dalších štábech byl průběh plnění úkolu kontrolován a 9. října 1989 velitel Pohotovostního pluku Břetislav Zdráhala upozorňuje 1. náměstka ministra vnitra ČSR Karla Nováka, že návrh nového předpisu je již na PP VB připraven.⁴⁶ Nový předpis se sice do listopadu 1989 přijmout nepodařilo, nicméně vše nasvědčuje tomu, že i tak polská příručka posloužila záměrům PP VB a dokázala ovlivnit taktiku jeho zásahů v průběhu roku 1989.⁴⁷

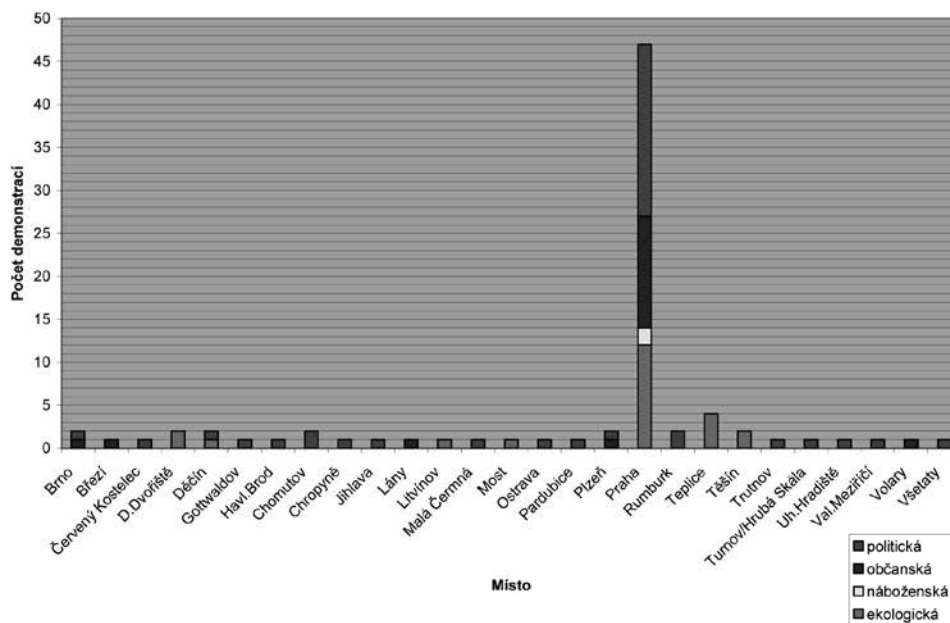
Takový byl tedy vývoj událostí roku 1989 od jeho počátku, až na práh 17. listopadu pohledem VB. Lze konstatovat, že se v jejich zprávách odráží snaha o nezbytnou změnu taktiky postupu proti vzrůstajícím nepokojům a hledání nejlepších strategií k jejich předcházení. Již od počátku však tato snaha narážela jednak na nedostatečné vybavení zásahových jednotek a na finanční limity při jeho zlepšování a doplňování, jakož i na rigidnost velitelů a laxnost samotných zasahujících příslušníků. Nadto se ukazovala stále výrazněji nepružnost VB a jejich složek, ztěžujících rychlou a koordinovanou akci mezi VB a dalšími silovými složkami, a dokonce i mezi jednotlivými složkami VB mezi sebou. To vše se odráželo ve stále kritičtějších vyznění hodnotících zpráv o jednotlivých zásazích.

Pokus o zásadnější změnu přístupu k působení, výcviku a zvýšení početního stavu příslušníků Pohotovostních jednotek, který byl v průběhu roku 1989 připravován a jehož realizace měla proběhnout v roce 1990, zastavil postup zásahových jednotek SNB při demonstraci 17. listopadu a následující sametová revoluce, která posléze vedla k nevyhnutelné transformaci celého Sboru národní bezpečnosti.

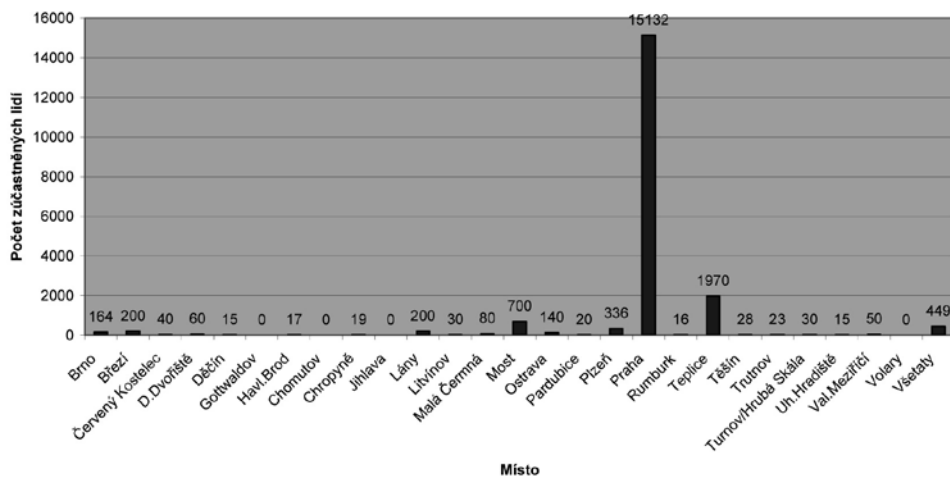
45 ABS, přír. č. 2676/95, bal. 1, Rozhodnutí č. 2. z porady štábu velitele PP VB ČSR, konané dne 23. 2. 1989, čj. PP-0175/SV-89, s. 2.

46 ABS, přír. č. 2632-2653/95, bal. 107, Podněty a návrhy k vyhodnocení MBO k zajištění klidu a veřejného pořádku u příležitosti 21. výročí internacionální pomoci vojsk států Varšavské smlouvy Československu – stanovisko velitele PP VB ČSR, čj. PP-0026-01-89, s. 2.

47 Taktika zásahu na Národní třídě 17. 11. 1989 je totiž učebnicovým příkladem okřídlených manévřů, směřujících k vytvoření svírajícího prstence, v kombinaci s vytvořením dostředivé blokády, což jsou ony taktické prvky, které podle slov mjr. Hrbotického podle této polské příručky PP VB již v únoru 1989 nacvičoval.



Obr. 1 Počet demonstrací v roce 1989 a jejich zaměření (nezahrnuta demonstrace 17. 11. 1989, viz pozn. 7).



Obr. 2 Počet demonstrantů (na všech demonstracích v místě) dle údajů VB.

„Pomocné materiály pro organizaci a provádění úkolů k obnovení narušeného veřejného pořádku“

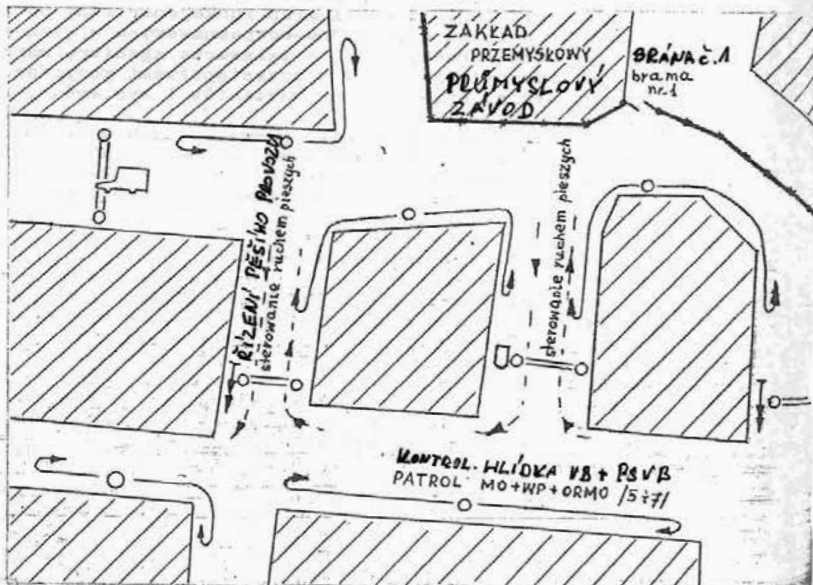
II. PROWADZENIE DZIAŁAŃ PRZYWRACAJĄCYCH NARUSZONY PORZĄDEK PUBLICZNY.

WYPRZEDZAJĄCE DZIAŁANIA PRE- WENCYJNE

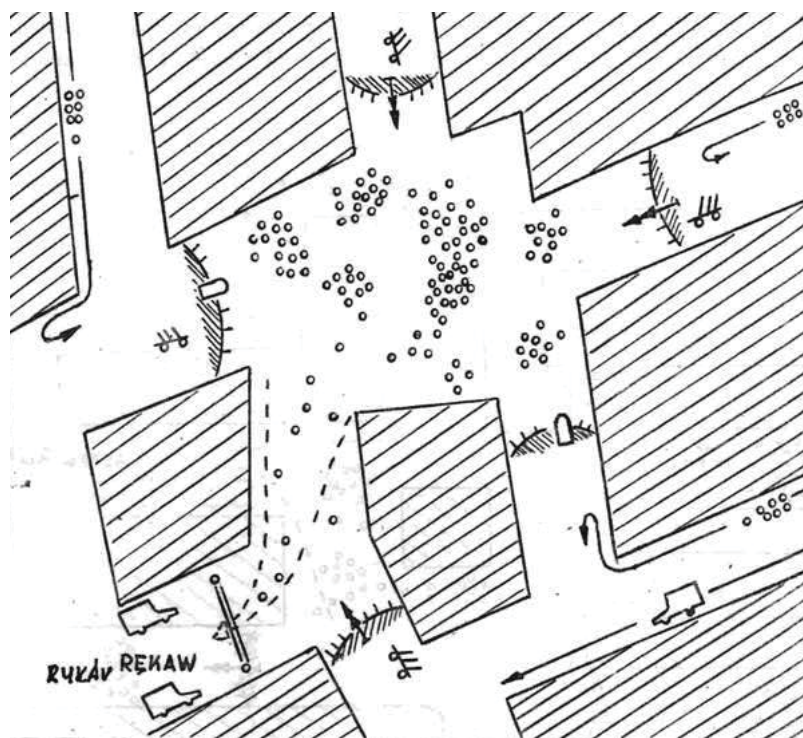
Prowadzenie wzmożonych działań prewencyjnych w rejonach potencjalnego zagrożenia porządku publicznego ma na celu niedopuszczenie do blokowania obiektów - zwłaszcza zakładów pracy przez tłum i grupy agresywne, zapobieganie wypadkom zbiorowych wystąpień przeciw porządkowi, uniknięcie siłowego działania oddziałów zwartych MO względnie osłabienie siły przeciwnika.

Działania prewencyjne w rejonach zagrożonych - podjęte wyprzedzająco i prowadzone wielokierunkowo - powinny polegać na:

- 1/ filtracyjnym blokowaniu określonych rejonów lub miejsc przewidzianych zgromadzeń. Zadaniem blokady filtracyjnej jest ograniczenie ruchu pojazdów i osób w tym rejonie /miejscu/ kierując ruch kołowy na trasy objazdowe, sterując równocześnie ruchem pieszym - uniemożliwiając zatrzymywanie i gromadzenie się osób.



Rys. nr 1 - rozvinutí stálého píerścienia blokady filtrující



Rys. nr 4 - blokada dośrodkowa.

Celem taktycznym blokad jest uniemożliwienie przenikania w rejon blokowany osób niepożądanych, kierowanie ruchu kołowego na trasy objazdowe oraz zatrzymywanie pojazdów i osób mogących stanowić zagrożenie dla porządku publicznego. Aby blokada mogła spełnić te zadania należy wyznaczyć kierunki kanalizowania ruchu i punkty przejścia /tzw. rękawy/ dla umożliwienia opuszczenia rejonu blokowanego przez pojazdy i osoby znajdujące się tam przypadkowo.

Szczególnie istotnym w tej sytuacji jest kontrolowanie rozmiaru tłumu, ponieważ zaciskający się pierścień sił MO, potęguje wzrost agresywności uczestników zbiegowiska /sta- tak ważna rola "rękawów"/.

Obr. 3, 4 Ukázky z polské příručky „Wskazówki pomocnicze do organizacji i prowadzenia działań przywracających naruszony porządek publiczny”, používané Pohotovostním plukem VB. (Do obrázců formací překládatel ručně vepsal české ekvivalenty polských termínů.) (ABS, viz pozn. 44)